

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 4 Issue 3, p. 237-241, October 2012

İslam'ın Geleceği (The Future of Islam), Wilfred S. Blunt, çev. M. Fatih Karakaya, İdea-Ayrıntı Yayınları, 2011, İstanbul, s. 111.

Yrd. Doç. Dr. Tamer YILDIRIM
Şırnak Üniversitesi

İslam'ın Geleceği, 1840 yılında Britanya'da dünyaya gelen 1922'de ölen Wilfred Scawen Blunt'un 1881 yaz ve sonbaharında *Fortnightly Review* dergisi için kaleme aldığı ve 1882 yılında *The Future of Islam* (Kegan Paul, Trench, London) adıyla basılan 5 farklı makaleden oluşan kitabın çevirisidir. Kitap *İslam'ın Geleceği* adını taşısa da yazıldığı dönem ve içerisinde yer alan yazıların içeriğinden dolayı bugün için Müslüman toplumların 19. yüzyıldaki toplumsal tarihi olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Kitap "Çevirenin Sunuşu", "Önsöz" ve beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan "Müslüman Dünyanın Nüfus Dökümü: Hac"da (s. 13-34) yazar genel olarak haccin sosyal ve dini fonksiyonunu irdelemektedir. Fakat verdiği bazı bilgilerin ihtiyatla karşılanması gerekir. Örneğin s. 18'de Müslümanların imanlarının şartlarını dört tane olarak sayarken dördüncü sırada şunu yazmaktadır: "Tanrı'nın peygambere ve ashabına ilham ettiği ve gelenek tarafından korunan yorumlara (Hadis'e) iman." Bildiğimiz kadarıyla İslam'ın hiçbir mezhebinde böyle bir iman ilkesi yoktur. Yazar ayrıca şöyle bir değerlendirmede: "Türk uleması ısrarla içtihadın yani öğretinin geliştirilmesini kapandığı; mevcut dini kurallara bir şey eklenemeyeceği ve hiçbir şeyin çıkarılamayacağı dolayısıyla kanunu modern dünya yaşamına uyarlaması beklenebilecek yeni bir müctehidin yani İslami iyileştiricinin olmayacağı dogması üzerinde ısrar etmektedir" (s. 21). Bu konu tartışmalıdır. Her şeyden evvel bu ulema olarak belirtilen kişiler kimdir? Bütün Osmanlı uleması için böyle bir değerlendirmede bulunmak hatalı olacaktır.

Eserde ayrıca zaman zaman sömürgeci bir ruhun yansıması olarak değerlendirilebilecek ifadelerde mevcuttur. Örneğin "Kavgacı ve gözü pek ırkları barındıran Trablus, Tunus, Cezayir ve Fas daha şimdiden Avrupa'nın başına bela olurken, elli yıllık yönetim bile Fransız Sahrasını asimile etmek için yeterli olmadı" (s. 23). Bu ifadeler ve ileride belirteceğimiz benzer diğer ifadeler çevirmenlerin belirttiği yazarın Müslüman dostu imajıyla çelişmektedir. Bu noktada şunu sormak gerekir ülkelerini sömürenlere karşı bu insanların nasıl bir davranış sergilemesi gerekirdi?

Muğlâk olan bir diğer değerlendirme Şiilerden bahsederken ortaya çıkmaktadır. Yazar, Şiilerin üç temel özelliğinden bahsetmekte ve bunlardan üçüncüsü olarak şunu belirtmektedir: “Kur’an’ın ve peygamberin ashabının yazılı beyanatlarının yasakladığı batıl inançlara yönelik büyük eğilim” (s. 29). Kur’an ile neyin kastedildiğini anlayabiliyoruz fakat peygamberin ve ashabının yazılı beyanatları derken ne kastedilmektedir? Bunun kastedilen hadis literatürü ise Şiilerin muteber hadis kitaplarıyla Sünnilerin muteber hadis kitapları farklıdır. Dolayısıyla bazı farklılıkların olması doğaldır. Ashabın yazılı beyanatları ile ne kastedildiği anlaşılmamaktadır. Kitabın genel olarak her bölümünde bir Türk, Osmanlı ve özellikle Yavuz Sultan Selim ve II. Abdülhamit düşmanlığı bulunmaktadır. Bunun bir yansıması olarak yazar Türklerin Sana’yi işgal ettiğini belirtmektedir (s. 32). Fakat diğer Avrupa milletlerinin ve özellikle kendi mensubu olduğu İngilizlerin yaptığının ne olduğu konusunda herhangi bir değerlendirmede bulunmamaktadır.

İkinci bölüm olan “Hilafetin Bugünkü Belirsizliği s. 35-54” bölümünde yazar, Osmanlı Sultanlarının Ortodoks İslam kitlesi karşısındaki konumu ve hilafet unvanını kullanma sebebinin arkasında yatan nedenleri açıklamıştır. Fakat bu bölümde geçen “ilerlemeci İslam” ve “modern İslam” kavramlarının anlamı açık değildir. Yazar dört halifeyi ve İslami açıdan halifelüğün kime ait olduğu/olması gerektiği hakkında bir müçtehit gibi kesin hükümler vermektedir. Dört halife hakkında yaptığı en ilginç değerlendirmelerden birisi şudur: “Ali sivil, Ebu Bekir dini tarafı temsil etmekteydi ve dini taraf Medine’de daha ağır bastığı için tercih Ebu Bekir’den yana oldu” (s. 39). Bu değerlendirme oldukça tartışmalıdır. Sivil taraf kimdir? O dönemde hangi şehirde bu sivil taraf bulunuyordu? Yazarın belirttiği bir diğer husus ise “Napolyon İslam inancını Müslümanların lideri olmayı amaçladığı için kabul etmiş ve bununla 1799’da Müslüman dünyasında halifelüğünün kabul edilmesini istenmişti ve bu durum 1519’da Osmanlı için istenmesinden daha fazla insanları hayrete düşürmemişti” (s. 46-7). Yani Müslümanların dini-siyasi bir kavram olan halifelığı Müslümanlara lider olabilmek için Müslüman olduğunu söyleyen bir insan ile özünde Müslüman olan insanlar arasında ayırım yapmayacağını belirtmek yanlı bir tutumdan başka bir şeyle açıklanamaz gibidir. Blunt, bu bölümde de Türklerle ve Osmanlıyla ilgili olumsuz değerlendirmelerini sürdürmekte ve şöyle demektedir: “Türk ulema 11. yüzyılda Arap okullarındaki ilk ortaya çıkışlarından beri kendilerini kutsal dile olan cehaletlerinden ötürü dezavantajlı durumda bulmuşlar ve yapısal olarak entelektüel çabanın aleyhinde olduklarından, akli sükûnetin ortodoksinin en temel özelliği olduğu önermesini ortaya koymuş ve fetvalarında da sürekli otoriteye bağlı kalarak yeni ve özgün görüşleri reddetmişlerdi. Bu nedenle Sultanı görüşlerinde desteklemişlerdi. Asli ilkeler üzerinde tartışmak okullarda resmen yasaklanmıştı ve mevcut kanunların yorumu için birisi itikadi diğeri ameli kararlar alan iki kurum oluşturulmuştu: Şeyhülislamlık ve Baş Müftü. Öğretisel soruşturmanın Osmanlı sultanlarınca kapatılması ve ruhani yönetim makamının Kahire’nin Arp atmosferinden Boğaz’ın Tatar atmosferine taşınması İslam’ın 17. ve 18. yüzyılda bariz şekilde sarsıntısını çektiği dini durgunluğun doğrudan ve birinci sebebiydi” (s. 45-6). Yazarın yaşadığı dönem ve öncesinde İslam dünyasının diğer bölgesinde köklü medreseler ve okullar vardı. Bundan dolayı durgunluğun sebebinin Osmanlıya hamledilmesi doğru bir değerlendirme olmadığı gibi medreselerde okutulan Arapça dil eğitimi kitaplarının yine bu medreselerde eğitim gören/veren kişilerce yazıldığı ve eğitim dilinin Arapça olup eserlerin bu dilde yazıldığını yazarın bilmemesi gibi bir durum olamaz kanaatindeyiz. Bu açıklamalar tarihi vakıyyla çelişmektedir. Yazar bu bölümün sonlarında Osmanlı sultanlarından en fazla adını zikrettiği ve olumsuz değerlendirmelerde bulunduğu “II. Abdülhamit’in anne tarafından Ermeni soyundan geldiği ve Müslümanlığından şüphe

edildiğini belirtiyor” (s. 51). Vakıa olarak Osmanlı sultanlarının anneleri arasında Sırp, Yahudi, Fransız, Çerkez vs. olduğu doğrudur. Fakat bu Sultanların dinlerinin farklı olduğu anlamına gelmez. Yazar bu şüphe edenlerin/ettirenlerin kim olduğunu açıklasaydı tarihi açıdan daha değerli bir bilgi sunmuş olurdu.

Üçüncü bölüm olan “Gerçek Başkent Mekke”de (s. 54-72) yazar, Hilafet merkezinin Mekke’ye taşınmasını söylerken bununla adeta İstanbul’un olmamasını veya Osmanlı’nın hâkimiyetinin tam olmadığı bir yer olmasını (Şam, Kahire gibi) bir gereklilikmiş gibi belirtmektedir. “Hilafet merkezinin İstanbul’dan Mekke’ye dönüşü düşüncesi ihtimaller için en umut vericidir. Siyasal anlamda Mekke’deki halife elbette boğazdakinden daha az önemli olacak ancak dini anlamda çok daha sağlam temele sahip olacaktır. Her yıl dünyanın her köşesinden hacılar gelip onu ziyaret edecek ve burası sadece yerel bir düşünce ekolünü temsil etmek yerine her mezhep, her düşünce ve her millet için gerçek bir başkent olacaktır... Hilafet Arabistan’da Türk skolâstiğinin kâbusundan ve Türk ahlaksızlığının utancından kurtulacak ve İslam’ın her şeyden fazla ihtiyaç duyduğu ahlaki bir reform için daha geniş bir ufka sahip olacaktır” (71-72). Yazar ilerleyen sayfalarda da şunu belirtmektedir: “İstanbul’un düşüşü kesinlikle çok faydalı bir sonuç olacaktır. Bu sonuç Muhammediliğe asırlardır sahip olduğundan daha dini bir karakter verecek ve inananları dünyevi olmaktan çok ruhani güçlere dayanmaya zorlamasıyla onlara bir siyasal zaferden ziyade kaybolan ahlaki hayatlarını geri verecektir” (s. 98). Siyasi açıdan gücü olmayan siyasal bir kurum ne işe yarayacaktır. Hilafet makamı sadece dini işlerin düzenlenmesini değil aynı zamanda siyasi işlerinde tanzimini gerektirir. Bunun da güçle ilişkisi açıktır. Ayrıca “Türklerin ahlaksızlığı” ile neyin kastedildiği belirtilmemiştir. Hatta daha ilerisi Mekke’nin hilafet merkezi olmasıyla Müslümanların ahlaki nasıl düzelecek. Yani yönetim merkezinin değişmesiyle ahlaki değişim arasında bir ilişki nasıl kurulabilmektedir?

Dördüncü bölüm “Muhammedi Reform Süreci”nde (s. 73-91) özellikle sosyal ve dolayısıyla siyasal yaşamla ilgili hukuk kurallarının tarihsel ve toplumsal hayattaki yeri üzerinde durulmuştur. Yazara göre “Hukuk İslam’ın özüdür ve ta ilk kurulduğu zamandan beri onun toplumsal ve dini rejimidir, muhakkak ki İslam, dünya üstündeki uzun ve muazzam zaferlerini Kuran’ın dogmalarına değil ona borçludur” (s. 83). Yalnız İslam hukuk ilkeleri öncelikle Kur’an kaynaklı olduğundan yapılan değerlendirme doğru değildir. Yazarın bu konuda verdiği şu bilgi de yanlıştır: “İslam hukuku İslam’ın 3. yüzyılında halifenin emriyle yazılı hale getirildi. Bu görevin emanet edildiği uzman kişi olan Ebu Hanife’nin *Fıkh ed-Din* ve *Fıkh eş-Şeria* isimli eseri inananların aktardığı hadisleri mantıklı bir şekilde bir araya getirmek ve var olan meşru pratikleri özetlemek yolunda ilk girişimdir” (s. 84). Her şeyden evvel Ebu Hanife’nin belirtilen isimde eserleri yoktur. Kendisinin yazmadığı fakat anlattıklarından öğrencilerinin oluşturduğu eserler içinde de hadisleri bir araya getiren herhangi bir eseri mevcut değildir. En önemlisi Ebu Hanife hem Emeviler hem de Abbasiler döneminde yaşamış olmasına rağmen hiçbir halifeyle yakınlık kurmak istememiştir. Kendisine teklif edilen Baş Kadılık (Kadı’l-Kudat) görevini reddetmiş, bundan dolayı hapse atılmış ve kendisine işkence edilmiştir. Yazarın tartışmalı olan bir görüşü de şudur; “İlk dört halife döneminde yasama halifelerin görüşlerine uygun hale getiriliyordu, onlar da henüz yazılı olmayan bu kanunları istedikleri gibi değiştiriyorlardı. Örneğin muta nikâhını Ebu Bekir yasaklamış Ali serbest bırakmış fakat Sünniler Ebu Bekir’in görüşüne sadık kalmışlardır. Emevi ve Abbasiler döneminde bu işi onlar adına görevli müçtehitler yapmıştır. Ne zamanki bu mukaddes görev (halifelik) mukaddes ve meşru ailenin elinden çıktı, bu saygı hissi bitti,

halifenin yaşayan sesi İslam içinde önemsenmez oldu. Osmanlı hanedanı böyle bir görev iddiasında bulunmadı bulunsa da Müslümanlar kulak asmazdı. Osmanlı hanedanı en baştan beri onur kırıcı günahlara batmıştı ve öğretici olmayacak kadar cahildiler” (s. 87-8). Yazar dini kuralların halifelerin elinde istenildiği gibi değiştirildiğini belirterek, oldukça tartışmalı olan tek bir örnekle hükmünü veriyor. Tek bir olaydan hareketle böyle bir hüküm verilemez. Ayrıca belirtilen Osmanlı hanedanının içine batmış olduğu “onur kırıcı günahlar” nelerdir? Din konusunda cahil oldukları neye dayanılarak söylenmektedir? Yazarın bu bölümde Mehdi inancı olarak ortaya koyduğu caniliği nereden ve nasıl kurguladığı merak konusudur.

Beşinci ve son bölüm olan “İngiltere'nin İslam'daki Çıkarları”nda (s. 92-110) yazar İngiltere'nin İslam ülkelerini daha rahat sömürebilmesi için yapması gerekenleri belirtmektedir. Yazar kitabın adında belirtilen ve geleceğe yönelik en önemli öngörüsünü şöyle ifade etmektedir; “Avrupa'nın bunca asırdır Müslümanlığın simgesi olarak gördüğü Osmanlı Türklerinin bir gün Müslümanlıktan çıkmaları tarihin ilginç bir intikamı olacaktır. Yine de bu çocuklarımızın veya torunlarımızın yaşayarak görebilecekleri bir intikamdır” (s. 96). Tarihin bu şekilde bir intikam alacağı neye dayanılarak söylenmektedir? Yazar Osmanlıya karşı oluşunun asıl nedenini burada açıklamakta ve şöyle yazmaktadır; “Osmanlı Sultanının ortadan kalkmasıyla dünyada artık büyük bir Müslüman egemenliği olmayacak. İngiliz tahtı kesinlikle bekleneceği üzere İslam'ın bir nevi siyasal lideri haline gelerek Moğolların eski Muhammedi unvanını elde etmelidir. Majesteleri onun en güçlü hâkimi olacak ve eğer isterlerse bütün işlerde etkilerini arttıracaklardır” (s. 100). Buradan hareketle yazar İngiltere'nin Hindistan ve Güney Asya'yı işgalini bu bölgeleri uygarlaştırılması olarak görmekte (s. 101) ve İngiltere'nin işgalini diğer batılı işgalcilere karşı Müslümanların bir korunması olarak değerlendirmektedir (s. 103) ve bunu şöyle ifade etmektedir; “Asya'daki çıkarları açısından İngiltere Müslüman Hindistan'da huzur ve emniyet olarak Mısırda iyi niyet olarak ve İslam'ın her yerinde insancıl düşüncenin sağlıklı büyümesi olarak bilinmelidir” (s. 108). Yani en iyi sömürge bizim sömürgeleştirmemizdir gibi bir mantık var fakat yazar bunu sömürge olarak görmüyor. Bilakis -belirttiğimiz gibi- uygarlaştırma ve koruma olarak adlandırıyor. Hatta İngiltere'ye karşı yapılabilecek herhangi olumsuz propagandalara karşı dikkatli olunmasını tavsiye etmektedir; “Fransa veya Hollanda veya Almanya'nın hilafeti koruması İstanbul'daki panislamik entrikalarla tadına aşına olduğumuz Müslümanların bize karşı doldurup Hindistan'daki konumumuzu (İngiltere'nin) sıkıntıya sokabilir” (s.109). Dolayısıyla Müslümanların yapmaları gereken en iyi sömürgeci olan İngiltere'nin menfaatlerine uymaktır.

Kitabın genelinde yazar, Osmanlı halifelerini zevkine düşkün, estetik ve ilimden haberi olmayan, Müslümanların liderliğini almakla hem dini açıdan hem de gelişme açısından onların önünü kapayan bir kişilik olarak resmedilmektedir. Türklere düşman Araplara dost gibi görünmektedir. Yazarın yazılarının içeriği akademik bir incelikten ve incelemeden yoksun, yanlış tarihi ve dini bilgiler içermektedir. Adeta Asya ve Afrika'yı dolaşırken görüştüğü insanların fikirlerini kendi hayal dünyasını da ekleyerek yazılmış gibidir. Bölüm başlıkları farklı olsa da aslında her bölümde aynı mevzulara değinmektedir. Kitabın çevirmenin Edward Said'en Blunt'u 19. yüzyıl oryantalistlerinin en anlayışlısı olarak sunması ve “Dünyanın geri kalmış milletlerini, özellikle Asya ve Afrika'dakileri Avrupa'ya kölelikten kurtarmaya” çalışan gibi sunulması kitapta yazarın savunduğu İngiliz sömürgeciliği fikriyle çelişmektedir. Bu anlamda yazarı Arap dostu olarak nitelemek doğru değildir. Fakat Arap dostu gibi görünmektedir.

Kitabın çevirisinde de bazı problemler vardır. Özellikle Arapça kelimelerde yazım hataları çokça yapılmıştır. Örneğin; Kelema, Babilik, Koket vb. Ayrıca Türkçe çeviride oryantalist kelimeler değil dilimizde bulunan karşılığının kullanılması gerekir. Örneğin; Ortodoks İslam yerine Sünni İslam ve Muhammedi yerine Müslüman kelimesinin kullanılmasının gerekliliği gibi.